

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון מ"ב
תשע"ג
חספו 462

מזמור בבית האבל, מזמור מט: למנצח לבני קרח

עם סיומן של תפילות שחרית ומנחה הורונו רבותינו לומר בבית האבל מזמור מיוחד, הוא מזמור מט, "למנצח לבני קרח מזמור". זהו מזמור חכמה שאין עניינו דווקא בעם ישראל ובגורלו, אלא הוא פונה אל בני העולם כולו, "שמעו זאת כל העמים, האזינו כל יושבי חלד, גם בני אדם גם בני איש, יחד עשיר ואביון" (ב-ג). רש"י מדגיש זאת באמרו, "לפי שמזמור זה מיוסד על בני אדם הבוטחים בעושרם, אמר: כל העמים, שכולם צריכין ייסור". ראב"ע פותח את פירושו למזמור במילים נרגשות, "זה המזמור הוא נכבד מאד, כי יש בו מפורש אור העולם הבא ונשמת החוכמה שלא תמות". המזמור עוסק במציאות הקיצונית של חיים ומוות, והוא מבטא את הרעיון הבא: אין לבזבז את החיים על התעסקות ברכוש ובעושר. החיל והעושר אינם יכולים לפדות את האדם ממצוקה וממוות. העשירים הבוטחים בחילם ומתהללים בעושרם לא יקחוהו עמם אל הקבר. "כי לא במותו יקח הכל, לא ירד אחריו כבודו" (פסוק יח).

וכך כותב הרב שמשון רפאל הירש, פרשן ואיש חינוך דגול, על המזמור:

נושאו הוא היחס שבין הקניינים החומריים לבין תפקידו הרוחני-מוסרי של האדם. רק בהשיגו בחייו עלי אדמות את המטרות הרוחניות והמוסריות הללו, ובהקדישו להם את כל רכושו הגופני-ארצי כאמצעי להשגתן, מציל האדם את מהותו הנפשית מחדל ונכנס עם מיתתו אל חיק הנצח. ברם, אם טועה הוא ביעודו זה ורואה, להפך, את המטרה העצמית והעיקרית של חייו בעולם הזה ברכישת קניינים חומריים, מקפח הוא בזה את קיומו בזה ובבא, וחיייו אינם עוברים מעבר לתחום קברו.

בתוך המזמור נמצא פסוק החורג מתוכנו הכללי של המזמור, ומצביע על כך שריבונו של עולם הוא היחיד שיכול לפדות את האדם מן השאול, "אך אלקים יפדה נפשי מיד שאול, כי יקחני סלה" (פסוק טז). מה כוונת הדברים? נראה כי בעל המזמור מכוון לשני מקורות מקראיים שבהם מצוין כי האדם המסיים את חייו עלי אדמות "נלקח", ולא מת. הראשון הוא חנוך שעליו כתוב, "ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו, כי לקח אותו אלקים (בראשית ה, כד). השני הוא אליהו הנביא, אשר

עלייתו בסערה השמימה מוגדרת גם היא בפועל לק"ח, "הידעת כי היום ה' לוקח את אדוניך מעל ראשך" (מלכים ב ב, ג; ה; ו). גם חנוך וגם אליהו מתוארים כצדיקי עולם מיוחדים, אשר המציאות של המוות איננה תקפה לגביהם. אמנם אצל חנוך אין הדברים מפורטים והם נשארים עמומים וחסרי פשר, אך אצל אליהו יש תיאור מפתיע של בדיקת ההתרחשות. בני הנביאים מבקשים רשות מאת אלישע לחפש את גופתו של אליהו אדונו, "הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים בני חיל, ילכו נא ויבקשו את אדניך, פן נשאו רוח ה', וישלכהו באחד ההרים או באחת הגאיות. ויאמר: לא תשלחו" (שם, פסוק טז). אלישע מסרב לבקשתם ורק לאחר הפצרות רבות, "עד בוש", הוא נעתר, "וישלחו חמשים איש ויבקשו שלושה ימים ולא מצאהו" (פסוק יז). כאשר משורר תהלים במזמורנו מדבר על ההגנה האלוקית ועל היחס אל האדם הטוב שחי חיים רוחניים, הוא מזכיר את אותו סוף מיוחד של האנשים המיוחדים הללו.

כך מבהיר ש' מלצר בספרו "פני ספר תהלים", עמ' קכג: "לעומת הרשע, שעליו נאמר, 'לא פדה יפדה איש, לא יתן לאלקים כפרו', אומר הצדיק בביטחון ובשמחה, 'אך אלקים יפדה נפשי מיד שאול, כי יקחני סלה'". לסיכום אזכיר עוד נקודה חשובה.

יש מקום לדעה של חוקרי מקרא, המצביעה על תהליך ההתגבשות של מזמורי תהלים במסורת העם. המשורר היה אוסף קהל בסביבתו ומציע להם לחזור עמו יחדיו, תוך כדי ניגון בכינור, על מילות המזמור. המשורר וקהלו היו יושבים וחוזרים שוב ושוב על המילים ועל המוזיקה. באופן זה היו הדברים מוצאים את מקומם בתוך הזיכרון הלאומי, עד לכתיבתם. זאת ניתן ללמוד מן הפסוק: "אטה למשל אזני, אפתח בכינור חידתי" (פסוק ה). ידוע כי היו מזמורים שלא התקבלו ושלא נכנסו לתוך מאה וחמישים מזמורי תהלים שבתנ"ך. זכה מזמור מט להיכנס גם אל ספר תהלים וגם אל סידור התפילה בביתם של האבלים המודעים יותר מכול לשבריריות החיים ולמשמעותם האמתית, בבחינת "והחי יתן אל לבו".

הרבנית ד"ר יעל צהר
מרצה בהתמחות לתנ"ך

אוצר של יראת שמים

מבקשים בכל בוקר בתפילתנו, "ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך" משיב על כך רבי יצחק מאיר מגור, בעל "חידושי הרי"ם": "הכול בידי שמים חוץ מיראת שמים משמע, שכל הבקשות שאדם שואל מאת הבורא – מילוי תלוי בחסדי הקדוש ברוך הוא, השומע תפילת כל פה. אבל המתפלל לה' מעומק הלב על יראת שמים – מובטח לו שתפילתו תתקבל לפני שוכן מרומים. לכן ראוי לנו להרבות בתפילה על יראת שמים, שלעולם לא תשוב ריקם".

בהמשך מסכת ברכות (לג ע"ב) שנינו, "אין לו לקדוש ברוך הוא בבית גזיו [=באוצרו השמור] אלא אוצר של יראת שמים". נשאלת השאלה: מדוע נבחרה יראת השמים מכל הדברים שבעולם להיגזר באוצרו של הקדוש ברוך הוא? משיב על כך הגאון רבי אליהו מווילנה: במסכת ברכות אמרו חז"ל שהכול בידי שמים חוץ מיראת שמים. יוצא מכאן, שלכל דבר שבעולם אין חשיבות מיוחדת אצל הבורא יתברך, שהרי "הכול בידי שמים". אולם יראת שמים יקרה במיוחד וביותר בעיני ה' כי לא ניתנה בידי שמים, אלא נקנתה בעמל. משום כך עשה הבורא אוצר מיוחד שבו שמורים הדברים היקרים והחשובים ביותר.

מי ייתן ונזכה בעז"ה לעבוד את הבורא ולקיים את מצוותיו מתוך יראה ואהבה!

(מעובד מתוך מנחם בקר, פרפראות לתורה – דברים)

ליאור וינברג
סטודנטית בהתמחויות ללימודי ארץ ישראל ולספרות

"ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך".

בפסוק זה מופיע הביטוי "ועתה ישראל" המופיע פעמיים בלבד בכל המקרא. בפרשת ואתחנן נאמר, "ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים אשר אנוכי מלמד אתכם לעשות" (ד, א); ובפרשת עקב נאמר, "ועתה ישראל מה ה' אלוהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוהיך".

העיר בעניין זה האדמו"ר רבי אליעזר צבי איכנשטיין מקומרנה: בסדר זה של הפסוקים, הפותחים בקריאה "ועתה ישראל", מצוי רמז בשבילנו, הטועים לעתים, כאשר אנו נאחזים בפסוק המובא בפרשת עקב ומפרשים כי אין כל צורך במצוות מעשיות ואפשר לצאת ידי חובה כלפי שמים בעבודה שבלב, כי "הקדוש-ברוך הוא לבא בעיני" [= הקב"ה מבקש לב טהור ונכון של האדם – על פי סנהדרין קו ע"ב]. על כן הקדימה התורה לפסוק בפרשתנו, המדבר על יראת ה' ואהבת ה', את הפסוק בפרשת ואתחנן, "ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים". בכך באה התורה להורות לכל אדם מישראל שבראש ובראשונה יש לקיים את כל מצוות התורה בלא חסר, ורק על ידי קיום מצוות מעשיות אפשר להגיע למדרגה של יראה ואהבה, מה שקרוי בפי הבריות, "עבודה שבלב".

כמו כן, מפסוק זה למד רבי חנינא שהכול בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג, ע"ב). מקשים כמה מן המפרשים: אם יראת שמים אינה בידי שמים, מדוע אנו

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

תלמידים מספרים...
לשון הקודש

ברוריה מכמן

הרב צבי יהודה ראה בתחיית הלשון העברית שלב משלבי הגאולה. על כן, מרות שהכיר היטב יידיש, סירב לדבר בשפה זו. הוא הטעים שאומנם יהודים דיברו בשפה זו, אך לאמיתו של דבר זו אינה אלא גרמנית עתיקה. תמיד אמר שעלינו לדבר בשפתנו, שפת הקודש. כשנכנס אליו אדם והחל לשוחח עמו ביידיש, ענה לו הרב בעברית. אולם כשהבחין הרצי"ה שבר-שיחו אינו שולט בעברית, וכי יש חשיבות לשיחה עימו, היה משוחח עימו בשפת היידיש.

הרב דייק מאד בלשונו, ונזהר מלהשתמש בהגדרות שאינן ראויות ולא מדוייקות. כך, לדוגמא, לא השתמש בביטוי "מקפיד במצוות", שהרי קפדנות אינה תכונה ראויה, לכן אמר: "נזהר במצוות".

רבנו התנגד לביטוי "קטע" ביחס לספרי קודש. "קטיעה" היא ביטוי שלילי של קריעה, ואם כן המילה "קטע" נשמעת כאילו יש בה חלק שנקרע משלמותה של תורה – ואילו על התורה נאמר שהיא "תמימה משיבת נפש". הוא ביכר, לכן, להשתמש במילה "פיסקה", שאין בה משמעות שלילית של ניתוק.

הרב לא הסכים להשתמש במלה "משא" לאמירת דברי תורה. לדעתו עלול להשתמע שדברי התורה הינם משא, משא מכביד. על כן היה אומר שדברי תורה הם "דברי אמת" ולא משאות. ובעניין זה מספר הרב אביהו שוורץ: התקיימה אזכרה לאחד הרבנים הגדולים, והדפיסו מודעה בה נכתב, שהרב צבי יהודה הכהן קוק ישא משא. הרב לא הלך לאזכרה, וכשכולו מלא כאב, לקח תני"ך בידו ואמר לנו: "הנה, כאן בירמיהו (כג, לח) כתוב 'לא תאמרו משא, ופתאום נהיים אנשים' בעלי בתים' עלי וכותבי 'משא', בלי לשואלני כלל. משום כך נמנעתי מלכת. אלו סתם דברי התרברבות וחנופה, דברי כיבודים מיותרים. אין לזה מקום. זו הבלטה והתנשאות לקרוא לדברי תורה 'משא'. משום כך נמנעתי מלכת, למרות כבוד התורה הגדול, שחייב את בואי".

כשתלמיד היה אומר לו "בוקר טוב", שאלו הרב: "בצהרים לא טוב? תמיד טוב, למה לומר בוקר טוב?" דעתו היתה שיש להעדיף את השמוש בברכת "שלום", וזאת למדנו ממשנה מפורשת במסכת ברכות (פ"ט מ"ה). לא מצא חן בעיני הרב הביטוי "יהיה טוב". הוא היה אומר: "עכשו טוב, ואי"ה יהיה יותר טוב".

סיפר ד"ר אהרון מונדשיין: כשהיה הרב פוגש תלמיד ומתעניין בשלומו, והתלמיד היה אומר: "ברוך ד'", היה הרב מגיב בחיוך ושואל: "ברוך ד' טוב, או ברוך ד' לא טוב?..."

מתוך: הילה וולברשטיין (עורכת), משמיע ישועה, מרכז שפירא תשי"ע, עמ' 445-449